

East African Journal of Swahili Studies

eajss.eanso.org

Volume 3, Issue 1, 2021

Print ISSN: 2707-3467 | Online ISSN: 2707-3475

Title DOI: <https://doi.org/10.37284/2707-3475>

EAST AFRICAN
NATURE &
SCIENCE
ORGANIZATION

Original Article

Si Tendi zothe za Kabla ya Karne ya Ishirini ni Utambaji wa Kingano Nyengine ni Ufunzaji: Kiyelelezo cha Utendi wa Siri li Asrari

Mohamed Karama¹, Rocha Chimerah² & Kineene wa Mutiso³

¹ Chuo Kikuu cha Kabianga, S.L.P 2030 – 20200, Nairobi, Kenya.

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2341-9966>; Barua pepe ya mawasiliano: mkarama@kabianga.ac.ke

DOI ya Nakala: <https://doi.org/10.37284/eajss.3.1.349>

Tarehe ya Uchapishaji: IKISIRI

26 Juni 2021

Istilahi Muhimu:

Siri li Asrari,
Utendi,
Darasa,
Hirizi,
Islam.

Fikra iliyomo katika mawanda ya fasihi ya Kiswahili ni kuwa utendi ni maelezo marefu ya mapisi ya jamii kiushairi. Makala haya yanaṭaka kuonesha kwamba si tendi zothe zenye madhumuni haya. Kupitiya Utendi wa Siri li Asrari tuṭaonesha kwamba mt^hunzi Mwanalemba alikuwa na niya tangu mwanzo ya kuweka ḍarasa kuhusu hirizi ya majina ya Mwenyezi Mungu. Ḍarasa hii ameigawanya kama namna ṭaasisi za kielimu zinavopendekeza ienreshwe kiskuli na ameyaṭowa mawazo yake kiṭaalamu. Nadhariya ya Usemzano kupitiya dhana ya Unrimi imetusaidi ya kuuwangaziya utendi huu na tumefaidika na vigezo va: maudhui, uṭeuzi wa misamiaṭi na mitinro ya uwasilishaji, na muṭṭadha wa mat^humizi ya maneno hayo kama njiya ya kutambuwa aina ya lugha inayot^humika. Kwa kwangaziya mitinro ya uwasilishaji katika ḍarasa ya hirizi tumepata kujuwa kwamba mt^hunzi alikuwa na dhamira ya kutufunza badala ya kutamba hadithi ya kingano.

APA CITATION

Karama, M., Chimerah, R. & Kineene, M. (2021). Si Tendi zothe za Kabla ya Karne ya Ishirini ni Utambaji wa Kingano Nyengine ni Ufunzaji: Kiyelelezo cha Utendi wa Siri li Asrari. *East African Journal of Swahili Studies*, 3(1), 51-57. <https://doi.org/10.37284/eajss.3.1.349>.

CHICAGO CITATION

Karama, Mohamed, Rocha Chimerah and Mutiso Kineene. 2021. "Si Tendi zothe za Kabla ya Karne ya Ishirini ni Utambaji wa Kingano Nyengine ni Ufunzaji: Kiyelelezo cha Utendi wa Siri li Asrari". *East African Journal of Swahili Studies* 3 (1), 51-57. <https://doi.org/10.37284/eajss.3.1.349>.

HARVARD CITATION

Karama, M., Chimerah, R. and Kineene, M. (2021) "Si Tendi zothe za Kabla ya Karne ya Ishirini ni Utambaji wa Kingano Nyengine ni Ufunzaji: Kiyelelezo cha Utendi wa Siri li Asrari", *East African Journal of Swahili Studies*, 3(1), pp. 51-57. doi: 10.37284/eajss.3.1.349.

IEEE CITATION

M. Karama., Chimerah, R. and Kineene, M., "Si Tendi zothe za Kabla ya Karne ya Ishirini ni Utambaji wa Kingano Nyengine ni Ufunzaji: Kiyelelezo cha Utendi wa Siri li Asrari", *EAJSS*, vol. 3, no. 1, pp. 51-57, June. 2021.

MLA CITATION

Karama, Mohamed, Rocha Chimerah and Mutiso Kineene. "Si Tendi zothe za Kabla ya Karne ya Ishirini ni Utambaji wa Kingano Nyengine ni Ufunzaji: Kiyelelezo cha Utendi wa Siri li Asrari". *East African Journal of Swahili Studies*, Vol. 3, no. 1, June. 2021, pp. 51-57 doi:10.37284/eajss.3.1.349.

UTANGULIZI

Utendi wa Siri li Asrari (soma Siri) una beji taini na zaidi zenye kuzungumziya hirizi ni nini na umuhimu wake katika maisha haya na ya akhera. Mwanamwarabu binti Bwanalemba¹ (ajulikana piya kama Mwanalemba), mthunzi mwanamke wa utendi huu, anamsemesha mhusika wake, Malaika Jibril, katika beji hizo kwa njia isiyo ya kimasimulizi ya kingano yenye kueleza 'hadithi' au 'hekaya' ili wasikilizaji wasikize na kufurahiya yanayot'ongolewa. Makala haya yaonesha kwamba Siri ni darasa yenye muunro maalumu wa kiuwasilishaji wa kitaalamu na una malengo makhsusi yanayotarajiwa kupatikana. Imetuthubutukiya katika mapitiyo yetu kuhusu utendi huu kuwa suala hili la Siri ina shabaha ya kufunza halijashughulikiwa kamwe.

Vijelezi vinavyotolewa na fikira inayoenrezwa kuhusu utendi ni kwamba, "ni ut'ungo mrefu wenye kwelezeya kisa au jambo kuhusu mtu/jamii" (Shariff, 1988:94). Tendi maarufu katika fasihi ya Kiswahili *Hamziya, Al Inkishafi, Mwanakupona, Rasil Ghuli, Mwana Fatuma* zaeleza kuhusu mat'ukio fulani katika maisha ya mthu (aghalabu Mthume Muhammad) na majagina wa Kiislamu. *Utendi wa Mwanakupona* umejitowa katika kunri hili la visa na kujiangaza kama mawaidha (wasiya). Ijapokuwa Siri ni masimulizi ya vita baina ya Mthume Muhammad (nguli wa utendi huu) na Andharuni (nruli wa utendi huu), sehemu hii ya vita, ambayo iko mwanzo wa utendi wenyewe, ina lengo la kitaalamu na wala si kutamba kisa au hadithi kama tutakavothibitisha katika makala haya.

Mapitiyo yetu ya yaliyoandikwa kuhusu utendi huu yaonesha kwamba bado hayajashughulikiya mada hii ya lengo la kiufunzaji – kwa maana ya kufanya darasa kuhusu jambo kwa mpangiliyo wa kitaalamu au kiskuli. Maelezo kuhusu istilahi ya tendi katika fasihi ya Kiswahili inajulikana, na kushikiliwa nriwo

haswa mfano Parker (1982) akinukuliwa na Shariff (1984, uk. 152), kuwa ni maudhui yenye kueleza kisa kingano. Anapozungumziya uwamilifu wa utendi Shariff (1991, uk. 45) anasema kwamba, "utendi una umuhimu mkubwa katika kuelimisha na kufurahisha jamii." Makala haya yaonesha kwamba kwelimisha huku kwatokana na kufunza kwenye mandhari ya darasani. Njogu na Chimerah (1999) na Chimerah (1989) wanaotowa kiyelelezo cha namna darasa latakikana liyenreshwe wakaqi wa ufunzaji kama inavyopendekezwa na Taasisi ya Kutayarisha Mtalaa wa Elimu ya Kenya (K.I.C.D) na kiyelelezo hichi nriho kinachotufahamisha kwamba kwelimisha kuna mfumo na mfumo huu una miyunro inayot'umiwa ili lengo linalotarajiwa lipatikane. Makala haya hayaotofwata, mguu kwa mguu, mpangiliyo huu wa Taasisi; imetosheleza kutujua kwamba kuna miyunro ya kufunza na mthunzi aliit'umiya miyunro fulani ili kufunza hadhira yake – wasomaji na wasikilizaji wa utendi wake.

Bakhtin (1986) anasema kwamba lugha ina lugha nyingi nrani yake ambazo hujitokeza katika mawanda tafauti tafauti na miktadha tafauti tafauti. Lugha hii inabeba maudhui ya yatakayosemwa; mitinro ya lugha makhsusi itakayot'umiwa kuyasema mawazo hayo; na, muhimu zaidi, muktadha upi utakaosababisha mawazo hayo kusemwa kwa namna inavotarajiwa. Mambo haya matatu nrinyo yanayoleta athari ya kuyasema maneno hayo. Kutokana na msingi wa nadharia hii ya Usemezano inayoshadidia kuwako kwa nrimi katika lugha moja basi makala haya yatahika aina moja ya nrimi zilizoratjibishwa nayo ni: usemaji wa kitaalamu. Bakhtin (1986) anasema kila ulimi (lugha) una misamiaqi na mtinro tafauti wa uwasilishaji inayoitambulisha kuwa ni sajili kamili tafauti na sajili nyengine. Kwa mntarafu hii ya tafauti za kimitinro, makala haya yataangazia namna lugha hii ya kitaalamu inavojitokeza na

¹Katika Dammann (1940:274) "bwanalemba" inatanbihishwa kuwa ni lakabu. Kulingana na Ustadh Muhammad Al Beidh (r.a) katika "Hali ya Afrika Mashariki" ZCTV Live Agosti 2011 kwenye Youtube,

alimtaja Bwanalemba kuwa Ahmad bin Alwy bin Muhammad Faqihil Muqaddam "Swahibul A'maim" (mwenye malemba).

kuuṭafautisha Siri na ṭendi nyengine maarufu kiufunzaji.

UFUPISHO WA SIRI

Siri unaanza kwa kut^hongolewa hadithi ya vita baina ya Mt^hume Muhammad na Andharuni. Andharuni aliwanyanya wakaaji wa mji wa kwao na wanaṭi wakamlalamikiya Mt^hume Muhammad kuwaokowa na viṭimbi va Andharuni. Mt^hume Muhammad akaitikiya mwit^ho huwo kwa kupeleka jeshi la waislamu kuonrosha udhalimu wa Andharuni. Awali, Andharuni alionesha ujabari mkuu kwa kuwapiga waislamu bila huruma kuṭokana na nguvu za hirizi aliyoirithi kuṭoka kwa mababu zake. Mt^hume Muhammad kusikiya hayo alikuja kuviyona vita hivi na akaomba nusura kwa Mola ili waislamu madhaifu wasiangamizwe na Andharuni. Mungu akamjulisha, kupitiya malaika Jibril, Mt^hume Muhammad kwamba Andharuni ana hirizi na nriyo inayompa nguvu hizo za kiajabu. Mt^hume Muhammad akaomba apawe yeye hirizi hiyo na alipopawa bado alienreleya kushinrwa katika vita hivi. Baadaye, Mt^hume Muhammad akaomba ṭena kwa Mungu na akamshinra Andharuni. Katika sehemu ya pili, Mt^hume Muhammad anakuja kwelezewa na Mwalimu Jibril (malaika mtukufu) faida ya hirizi hiyo ambayo ni ya majina maṭukufu ya Mwenyezi Mungu. Mwandishi anatusisitiziya tushikamane na hirizi hiyo ya majina ya Mungu ili itufaidi hapa duniyani na kesho akhera.

Kifani, uṭendi huu unaanza na kumalizikiya kama ṭendi nyengine maarufu za Kiswahili kwa sifa ambazo zimedokezwa na Shariff (1988) na Mazrui na Syambo (1992). Katika utangulizi kuna kumwomba Mungu na kumswaliya Mt^hume Muhammad na jamaa zake. Halafu ni sehemu ya vita baadaye inakuja sehemu ya mafunzo ya hirizi, na hatimaye, kuna kufunga darasa pamoja na maombi kwa waislamu. Mwisho kabisa ni kutaja jina la mt^hunzi na nasaba yake na ṭarehe ya kukamilisha kuut^hunga uṭendi huu.

ḌARASA YA SIRI

Tumesema huko nyuma kwamba kufunza Ḍarasani kuna mtinro wake maalumu wa uwasilishaji. Katika mtinro huu kuna miyunro-mbinu ambayo hutumiwa ili lengo linaloṭarajiwa lipatikane. Pili, tumesema kwamba katika kuuṭafauti za lugha/sajili

tunaweza kuangaliya misamiaṭi inayotumiwa pamoja na mitinro ya kusema mawazo hayo. Kwa kufuwata vidokezi hivi viwili, katika sehemu hii tuṭaweka wazi ainaṭi za nrimi alizot^humiya mt^hunzi wa Siri kwenresha Ḍarasa yake hadi tufunukiwe kwamba Siri ilidhamiriwa kufunza na wala si utambaji wa kihadithi. Kiyelelezo cha Njogu na Chimerah (1999, uk. 141) kinaeleza kwamba Ḍarasa, kama inavyopendekezwa na K.I.E (sasa K.I.C.D), ina mpangiliyo huu: Juma (la ngapi katika mfululizo wa ufunzaji), Kipindi, Funzo, Mada, Shabaha (lengo), Somo (hatuwa mbalimbali za somo hilo), Marejeleo, Vifaa, Mazoezi, na Ṭathmini/Kujiṭathmini. Hii nriyo miyunro-mbinu ya mpangilio wa Ḍarasa. Makala haya yaṭachukuwa kiyelelezo hichi kama kurunzi ya kutwangaziya miyunro-mbinu hii lakini hatuṭotumiya mbinu zoṭ^he wakaṭi wa kuuweleza Siri.

Kufungua Ḍarasa

Siri umeanza kama ṭendi nyengine za kale kwa kumtaja Mungu mwanzo kabla ya kut^hongowa uṭendi wenyewe. Baada ya kumsifu na Mt^hume Muhammad na jamaa zake na kuonesha uṭukufu wa Muumba, Siri unaanza kwa kuṭowa anwani ya uṭendi huu. Mt^hunzi anasema:

21. *Nimependa kunudhumu*
Hadithi ya muungamu
Katiti iliyo tamu
Sikizani watambuzi.
22. *Hadithi hinu hiyari*
Isimu tawakhubiri
Ni Siri li Asrari
Ndio itwao wayuzi.

Katika beṭi hizi mbili mt^hunzi anat^hwambiya jina la uṭendi huu. Katika ubeṭi wa 22 mshororo wa tatu mt^hunzi anasema uṭendi huu wait^hwa *Siri li Asrari* yaani ‘siri ya masiri’. Kimuunro sehemu hii imekuja baada ya sehemu ya utangulizi ambayo ililemeya katika kumuomba Mungu ampe mt^hunzi usahali wa kut^hongowa uṭendi wake. Kwa hivyo, kwa kutupa sisi anwani ya masimulizi yake, mt^hunzi ametupeleka mpaka Ḍarasani kutwonesha kwamba maneno yake yoṭ^he mada yake ni ‘Siri li Asrari’.

Pili, katika ubeṭi wa 21 mshororo wa kwanza mt^hunzi ametumiya neno ‘nudhumu’ ambalo lina maana ya kiṭaalamu. Hii ni istiṭlahi ya kifasihi

inayoṭafautisha ‘nudhuma’ na ‘shairi’. Kulingana na Uṣṭadh Mahmoud Mau (maongezi naye Novemba 2012, Lamu) pana ṭafauti baina ya ‘nudhumu’ na ‘shairi’. Anasema ‘nudhumu’ ni “ṭhongo zenye kumili kwenye mas’ala ya kidini na hasa yaliyotḥuna na huwa hazina ubunifu (urongo). ‘Shairi’ ni “ṭhongo zenye kulemea kwenye mada ambazo hazina ukali, kama mahaba na mambo mengine ya kikawaida katika jamii.” Ṭhongo za kishairi zaweza kuwa za kibunifu na zaweza kutiwa urongo nrani yake. Tukumbuke neno hili nudhumu ndilo alilotḥumiya mwenye Al Inkishafi. Kwa hivo, mtḥunzi alianza uṭṅṅi wake kwa kutupa anwani ya masimulizi yake na kutḥwambiya kweupe kwamba ni nudhumu ambayo haina urongo ndani yake. Mas’ala ya kweleza ukweli mtupu (*facts*) hupatikana katika mazingira ya kiṭaalamu na hukusudiwa kuwapasha habari muhimu wasikilizaji. Lakini piya ni ḍarasani ambako mwalimu huṭowa mada ya somo la siku mwanzo wa ḍarasa kama kiyeelezo cha K.I.C.D hapo juu kinavoashiriya.

Usuli Na Kwenreleza Ḍarasa

Kama ilivo katika mapendekezo au ṭḥafiti katika tangulizi zao huwa kuna ‘usuli wa uṭḥafiti’. Katika sehemu hii huelezwa nrani yake asili ya ṭasnifu ya mpendekezaji ilianza vipi. Kwa maneno mengine, huweza kwelezwa ilikuwaje mpaka somo hilo la uṭḥafiti likaonekana lafaa kuṭḥafitiwa. Maelezo haya ya ‘usuli wa somo’ tunayapata katika maelezo ya mukḥṭasari wa uṭṅṅi ambao kwetu sisi si hadithi ya vita baina Mtḥume Muhammad na Andharuni (kutoka ubeṭi wa 32 hadi 376) bali ni maelezo ya kaḍimu kuhusu hirizi hii yenye nguvu za kiajabu. Yanateka muhadhara mwanzo kwa kuwapa mapisi ili waelewe maelezo muhimu yaṭakayokuja baadaye kuhusu hirizi. Kwetḥu sisi, hii ni mbinu inayopatikana katika sehemu za kiṭaalamu na maelezo haya yana jukumu yanayoṭekeleza katika kufikisha ṭasnifu ya msemaji. Japo ṭḥwaweza kusema ni utambaji wa hadithi ya kingano kuṭokana na matḥumizi ya lugha ya kitamathali lakini kiufunzaji ina jukumu la kuṭowa ushahidi wa jambo lililotḥukiya au kuwapa wanafunzi asili ya watḥu kufwata au kufanya jambo fulani.

Jinsi ya kupeleka ḍarasa tunaiyona kwanzia ubeṭi wa 429 – 532. Katika uṭṅṅi huu, Mwalimu Jibril (mtḥunzi amemwita hivo nrani ya uṭṅṅi)

anamweleza kuhusu hirizi ni nini na piya kumpa faida zake. Pili, anamfundisha Mtḥume Muhammad bila ya yeye Mtḥume kutiwa neno hata moja katika ḍarasa hii. Tatu, anamfunguliya Mtḥume Muhammad kwamba hirizi hii ni ya majina maṭukufu ya Allah. Na mwishowe, anamwambiya kwamba ni jina moja ṭukufu la Mwenyezi Mungu nriyo liliyomo ndani ya hirizi hino.

Mtinro wa uwasilishaji wa aina hii hupatikana aghalabu katika mihadhara ya kichuwo au makongamanoni. Mhadhiri hupawa nafasi yake aelezee waliyohudhuriya maelezo yake yoṭḥe bila ya kukatizwa ili mawazo yawaingiye sawasawa waliyohudhuriya. Piya, mhadhiri nriye aliyepawa jukumu la kusema kwa kipinri hicho na wengine woṭḥe ni wangoje hadi mwisho ikiwa wana maswali au mushkili wowoṭḥe waulize. Kwa hivyo, kwa kuwa kuna mhadhiri na kuna waliyohudhuriya ṭaswira hii ṭḥwaweza kuiyona katika ḍarasa wakaṭi mwalimu anapowafunza wanafunzi kwa sababu yeye nriye mjuzi na wanafunzi wametḥuliya wakimsikiza mwalimu awambiyayo.

Kurejeleza Mawazo ya Wengine

Kurejeleza mawazo ya wengine yanapotḥumika katika kazi zozoṭḥe za kiṭaalamu nriyo uungwana na inavoṭakikana kihakika. Mawazo hayo yanapawa marejeleo ili ikihiṭajika ithibaṭi basi waṭaalamu waṭafwatiliya kazi zilizorejelewa na kuhakikisha; kuṭorejeleza mawazo ya wengine ni haṭiya kubwa katika ṭaalamu. Mtḥunzi Mwanalemba hakuwacha kurejeleza hadithi ya uṭṅṅi huu aliipata wapi. Anasema:

28. *Panenewa, huwambia*
Katika hadithi piya
Nyingi zimezotukia
Sahihi ya matongozi.
29. *Zilio sahihi, tama*
Katika hadithi njema
Za mtume wa kadima
Nayo hiyo ni azizi.
30. *Yalipokewa, yuwani*
Na Anasa muumini
Bunu Maliki, mneni
Mola mezompa razi.

Katika ubeti wa 30 mt^hunzi anasema maelezo yake yanatokana na upokezi kutoka kwa Anas bin Malik, huyu alikuwa swahaba wa Mt^hume Muhammad. Katika beti za 28 na 29 mt^hunzi anat^hwambiya kwamba hii ni Hadithi sahihi – ni ya daraja ya juu katika ukweli. Kwa hivyo, anayoyasema mt^hunzi yana thika ya ukweli na kwamba yanayoelezwa yanafuwata tarajibu za kitaaluma ya dini kwa kutaja marejeleo ya mpokezi wa maelezo haya. Mbali ya kutaja mpokezi wa hadithi hii ni nani piya mt^hunzi anafanya uwaḍilifu wa kitaaluma kwa kumtaja shekhe au msimulizi wa kisa hichi kila inapofika haṭuwa ya kuonesha maneno hayo si yake bali ni ya mt^hu mwengine, shekhe au mpokezi wa hadithi hii. Anaruḍiya usemaji huu mara kadhaa katika Siri, mfano:

108. *Kala Shekhe mtukufu*
Unenee msanifu
Mwenye radhi ya Latifu
Na Mtume muongozi.

148. *Kala shekhe amenena*
Mwenye kurawi maana
Hadithi ya nabiyana
Muhamadi Muhijazi.

Tuṭaona katika beti hizo kwamba mt^hunzi anat^humiya ‘kala shekhe’ yenye maana ya ‘amesema shekhe’ na ‘amenena mwenye kurawi’ yenye maana ya ‘amesema mwenye kuisimuliya hiyo hadithi’ kurejeleza alivosema huyo mt^hongowaji wa hadithi. Ni dhahiri kuwa mt^hunzi mbali ya kuwa ni kazi ya kifasihi lakini alijuwa kaida za kitaalamu za kurejeleza mawazo ya wengine ili asije akakoseya adabu za kaida hizo, sembuse kuwafikiyana na mfumo wa uwasilishaji darasani wa Njogu na Chimerah (khj).

Ufafanuzi Juu ya Hirizi

Mwalimu baada ya kutowa anwani na kutowa kijejezi kuhusu mada anayoiyeleza siku hiyo huweza kutowa ufafanuzi zaidi kuhusu mada yake. Kwa mfano, ikiwa mada anayoshughulikiya ina vigawanyo katika maelezo basi aṭaviṭowa hivo vigawanyo ili wanafunzi wapate kuelewa vema mada. Azma ya mwalimu ni wanafunzi waiyelewe dhana pamoja na sehemu kadha wa kadha katika dhana hiyo. Mt^hunzi Mwanalemba anatupa maana ya hirizi na piya anakuja kut^hwambiya kwamba hirizi hii ina sehemu tatu ndani yake na kila sehemu

ina kazi kubwa inayofanya katika kuṭibu maradhi. Anasema hivi:

455. *Hirizi hinu Mtumi*
Huzidi li aksami
Kwa mara mia msemi
Ifadhiliye wayuzi.

456. *Li aksami shafi'a*
Izidiye manufaa
Kwa ya sefu li kati'a
Ifadhiliye majazi.

457. *Na sefu li kata'ani*
Ifadhiliye yakini
Kwa maratu thalathini
Imezidi maongezi.

458. *Na fadhili yenye siti*
Za sefu li kati'ati
Huzidi mbingu na nti
Kwa mara kumi ndombezi.

Beti hizi zinatupa ufunuwo kwamba hirizi ina ‘aksami’ (ubeti wa 455 mshororo wa pili) yaani ina sehemu/vigawanyo. Kuna sehemu ya ‘kaṭi’a’, ‘kaṭi’aṭi’, ‘kaṭa’ani’ na kila sehemu ina nguvu zake. Sehemu ya ‘kaṭi’a’ (ubeti wa 456 mshororo wa tatu) ina kazi yenye kuleta pozo la magonjwa yoṭ^he. Sehemu ya ‘kaṭi’aṭi’ (ubeti wa 458 mshororo wa pili) ina uwezo zaidi ya uzit^ho wa mbingu na ardhi mara kumi yake. Sehemu ya ‘kaṭa’ani’ (ubeti wa 457 mshororo wa kwanza) ina nguvu zaidi ya mara thalathini. Nilipomuuliza Uṣṭadh Mahmoud Mau (khj) kuhusu vigawanyo hivi alinambiya yaweza kuwa hirizi hii ni hiyo hiyo moja lakini mt^hunzi ameipa sehemu kadhaa kwa sababu ya kuṭimiza arudhi ya kina katika uṭendi. Walakini, kwa dhahiri na maelezo ya mt^hunzi mwenyewe katika uṭendi, tunaona kwamba kuna sehemu tatu za hirizi hii ṭukufu na kila moja ina kazi na uwezo wake. Kidarasa huu ni ufafanuzi wa ziyada ili wanafunzi waelewe kwa uzuri dhana ya hirizi na vigawanyo vake.

Faiḍa za Hirizi

Katika masomo ya, kwa mfano, jiografiya ya binadamu, wanafunzi huelezwa sekta zoṭ^he za kiuchumi nchini na piya huelezwa faida za sekta mbalimbali zinavojenga nchi. Mbinu hii ina ushawishi wa kuwaṭaka wanafunzi watiliye maanani sekta hizi na wao wajishughulishke katika

ujenzi wa taifa kupitiya sekta hizi. Mfano huu wa kuṭowa dhana na halafu kuṭowa faida iliyo nazo kwa binadamu tunaushuhudiya katika Siri. Katika uṭendi huu mt^hunzi ameṭowa faida kumi na siṭa za hirizi na

ameziraṭibisha moja baada ya nyengine katika beṭi moja moja kama wafanyayo walimu wa shule maḍarasani. Kuhusu faida ya hirizi mt^hunzi anat^hwambiy:

402. *Ni matukufu pulika
Maina yakwe Rabuka
Na mtu mwenye kwandika
Menali mangi majazi.*

404. *Mtu hoyo mfadhala
Kinwa maina ya Mola
Wepukane na madhila
Milele hana kinyezi.*

405. *Hangiwi maisha yake
Ni msiba mpulike
Katika moyoni mwake
Ila kwitwa ni Azizi.*

406. *Walau hamu na ghamu
Hawi nayo kwa dawamu
Mtu hoyo muadhamu
Mungu amemhifazi.*

407. *Na siku hiyo bashiri
Ya Kiyama kudhiringi
Hufungamana umuri
Na maina ya Muyuzi.*

472. *Dua hinu Mustwafa
Ni kama mtu wa sifa
Alowakifu Arafa
Siku ya Juma muyuzi.*

473. *Thawabuze tatongowa
Mtu takoitukuwa
Dua hinu ya sitawa
Hapati la kumuuzi.*

474. *Siku ya kufa basiri
Hawaonani umuri
Na Munkar wa Nakiri
Hawamwandiki maozi.*

475. *Wala kabisa haoni
Zituko za kaburini
Mtu hoyo kwa yakini
Ya Rabi memhifazi.*

476. *Yuwa mtume rasuwa
Dua hinu ikuziwa
Ulimwenguni ni dawa
Kwa kula mawi marazi.*

477. *Na Ahira ni zaidi
Hutekeleza ahadi
Na kuokoka na abadi
Na harufu na kinyezi.*

479. *Humpa Mola Mkwasi
Pepo ya Firdausi
Kangiya ndani upesi
Ziunguni kabarizi.*

507. *Manufaaye basiri
Nda Rihli li Ahmari
Huziwiya kula shari
Na baa za wazimzi.*

516. *Na yambo ulitakalo
Lolote ulipendalo
Ukalinuwiliyalo
Hulipata uli razi.*

Katika beṭi hizo hapo juu, maneno tuliyoweka kwa herufi za mlazo nrizo faida za hirizi. Tunafahamishwa kwamba hirizi hii inaweza kuṭibu: magonjwa ya kiwiliwili (ubeti wa 404, 405, 406), magonjwa ya kiakili ya majini wabaya (ubeti wa 507), kuepusha mateso ya kaburini (ubeti wa 474, 475), mwenye hirizi hii haogopi misukosuko ya siku ya kiyama (ubeti wa 407, 477), na huko akhera mt^hu huyo aṭapawa pepo ya juu kabisa ‘jannaṭu firdausi’ (ubeti wa 479). Niya ya mt^hunzi-mwalimu ni kuṭaka kushawishi kwamba hirizi hii inaweza kufanya kazi

bila wasiwasi ṭena anatuonesha mahali na wakaṭi gani.

Hiṭimisho La Ḍarasa

Wakaṭi mwalimu anapokaribiya kufunga ḍarasa yake huweka sehemu ya hiṭimisho ili kuṭowa mukhtasari na piya kusisitiza lengo la somo hilo. Hii ni mbinu ya kimasomo ili kusakinisha mawazo ambayo yameṭolewa katika ḍarasa na kumshawishi msikilizaji akubali yale aliyoelezewa baaḍa ya kuyafahamu. Bakhtin anasema katika masemezano

huwa kuna 'sentensi za mstari wa mbele' ambazo, mosi, hujulisha mipaka ya kauli za wasemazanao na, pili, hubeba msisitizo wa yale yaliyosemwa katika kauli nzima. Ni mpaka kwa sababu huonesha kauli ya mt^hu mmoja iliyanza wapi na imekomeya wapi. Sentensi hizi huwa na sifa ya kurudiliya niya yenyewe ya maneno kusemwa. Katika u^hendi huu kuna be^hi mbili ambazo ziko mbali mbali kimaweko lakini zasema kauli moja. Mt^hunzi anasema hivi:

*Tena ina manufaa
Mtu atakaovaa
Humwepukiya baa
Na zitimbi za gharazi.*

551. *Hirizi hinu wendaka
Mtu kombe kilandika
Anwapo na kuipaka
Hasaliwi ni marazi.*

Be^hi hizi mbili ambazo ziko mahala ^hafauti katika u^hendi zinarejeleza jambo moja – umuhimu wa hirizi hii ya majina ya Mwenyezi Mungu. Katika ube^hi wa 25 mt^hunzi anat^hwambiya kwamba hirizi hii mt^hu at^hakapokuwa nayo basi hashikwi na magonjwa yoyot^he. Na katika ube^hi wa 551 mt^hunzi anaregeleza mawazo yayo hayo. Mwanzo wa u^hendi anatupa fununu kwamba hirizi hii ina manufaa makubwa na katika hi^himisho lake la u^hendi piya anat^hwambiya vivyo. Juu ya kwamba ni sentensi za mstari wa mbele lakini kwetu sisi be^hi hizi zaonesha hi^himisho la mwalimu katika ^harasa yake na zasisitiza kauli yake tangu mwanzo kwamba maelezo anayoyat^howa nriyo 'siri ya masiri'.

HI^hIMISHO

Makala haya yamejaribu kupinruwa kauli kwamba t^hendi za kabla ya karne ya ishirini zilit^hungwa kweleza mapisi ya mt^hu/jamii tu. Kutokana na miyunro-mbinu ya namna mt^hunzi anavoenreleza maudhui yake imedhihirika kwamba Mwanalemba alikuwa na dhamira ya kutufunza kuhusu hirizi na umuhimu wake na aligawanya darasa yake katika vigawanyo venye kulanrana sawasawa na maelezo ya K.I.C.D. Hatukuchukuwa kiyelelezo chote cha K.I.C.D kuwa mfano wa kuenresha ^harasa ya mt^hunzi bali tumet^haka kuonesha, kwa ithiba^hi, kwamba kufunza kuna muunro unaopendekezwa na t^hasisi za kielimu. Kwa kufwata muunro huu, tumedhihirisha madhumuni mbalimbali

aliyot^humiya mt^hunzi wa Siri ili kutufunza ^harasa yake juu ya hirizi: vigawanyo vake, ufaafu wake kwa magonjwa tuyaona na tusiyoyaona, na ithiba^hi ya kufanya kazi kwake katika hali ya kijamii kama kwenye vita baina ya Mt^hume Muhammad na Andharuni. Kutokana na tuliyobainisha ni wazi Mwanalemba alitupa ^harasa na alilipanga namna ya kutujaza mengi katika ^harasa hiyo na kwamba si kama inavofikiriwa kwamba t^hendi za Kiswahili za kabla ya karne ya ishirini ni utambaji wa hadithi za kingano tu. T^hwaregeleza tena kuwa u^hendi wa Siri bado haujashughulikiwa kwa mapana na marefu yake kuna mas'ala yasiyo ya kidini kama muktadha na mandhari ya kut^hungwa kwake yahi^haji ufafanuzi ili upate kweleweka kwa uzuri zaidi.

MAREJELEO

- Bakhtin, M. M. (1981). *The dialogic imagination*. Micheal H. (mtafsiri na mhariri) Austin: The University of Texas Press.
- Bakhtin, M.M. (1986). *Speech genres and other late essays*. Caryl, E. & Micheal H., (wah.) Austin: The University of Texas Press.
- Chimerah, R. M. (1989). *The implications of the selected works of Ngugi in the educational thinking and practices of Kenya*. Tasnifu ya Uzamifu (Haijchapishwa). Ohio University, Ohio.
- Dammann, P. E. (1940). *Dichtungen in der Lamu mundart des Suaheli* Band 28. Hamburg: Freiderichsen.
- Mazrui, A. & Syambo, B. K. (1992). *Uchambuzi wa fasihi*. Nairobi: East African Educational Publishers.
- Njogu, K. & Chimerah, R. (1999). *Ufundishaji wa fasihi: Nadharia na mbinu*. Nairobi: The Jomo Kenyatta Foundation.
- Shariff, I. N. (1984). Letters to the Editor. *Katika Research in African Literatures*, 15 (1), 150-156. Imesomwa <https://www.jstor.org/stable/3819755> .
- Shariff, I. N. (1988). *Tungo zetu: Msingi wa mashairi na tungo nyenginezo*. New Jersey: The Red Sea Press.